

правоохоронних органів, військових, державних органів на місцях, та буде доволі надійною і гарантованою запорукою, в першу чергу, суттєвого зниження рівня різних видів злочинності в Україні, а також й неконтрольованої міграції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (із наст. змін. та доп.) / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-ге вид., допов. – Х.: Право, 2013. – Т. 1: Загальна частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та інші. – 2013. – 376 с.
3. Лень В.В., Грищак С.В., Олійников Г.В. Окремі питання щодо запобігання злочинності недержавними охоронними організаціями та правоохоронними органами України / В.В. Лень // Право і суспільство. – 2015. – № 5. – С. 174–177.
4. Науковий коментар Кримінального кодексу України / Проф. М.Й. Коржанський – К.: Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. – 656 с.
5. Лень В.В. Недержавні охоронні організації : питання їх функцій, вимог до співробітників та запобігання злочинності / В.В. Лень // Юридична наука. – 2015. – № 2. – С. 136–140.
6. Дячкін О.П., Лень В.В. Окремі питання запобігання незаконному обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин та пристроїв в умовах особливого періоду / О.П. Дячкін // Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ. – 2015. – № 2. – С. 227–233.

ЧЕРКАШИН С. В.,

студент

(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.535

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА

Статтю присвячено аналізу моделей криміналізації доведення до банкрутства у вітчизняному законодавстві та законодавстві деяких зарубіжних країн.

Ключові слова: злочини у сфері господарської діяльності, злочини у сфері банкрутства, доведення до банкрутства, банкрутство.

Статья посвящена анализу моделей криминализации доведения до банкротства в отечественном законодательстве и законодательстве некоторых зарубежных стран.

Ключевые слова: преступления в сфере хозяйственной деятельности, преступления в сфере банкротства, доведение до банкротства, банкротство.

This article analyzes the patterns of criminalization of bringing to the bankruptcy in the domestic legislation and laws of some foreign countries.

Key words: crimes in the sphere of economic activity, crimes in the sphere of bankruptcy, bringing to bankruptcy, bankruptcy.



Вступ. Суспільна небезпечність злочинів, пов'язаних із питанням неплатоспроможності (банкрутством), полягає в заподіянні значної майнової шкоди кредиторам, у тому числі державі й іншим особам, та порушенні встановленого законодавством порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю. За умов ринкової економіки підприємницька діяльність існує разом з імовірністю ризику заподіяння шкоди не лише власному підприємству, а й контрагентам. Для мінімізації можливих втрат осіб, які передали учасникам ринкових відносин належні їм матеріальні блага, законодавець запровадив кримінальну відповідальність за доведення до банкрутства. Економічна криза спонукає до зростання кількості злочинів в економічній сфері. Норми чинного Кримінального кодексу України (далі – ККУ) у 2011 р. зазнали істотних змін. Зокрема, було декриміналізовано діяння, передбачені ст. 218 ККУ (фіктивне банкрутство), ст. 220 ККУ (приховування стійкої фінансової неспроможності) та ст. 221 ККУ (незаконні дії у разі банкрутства), а також запроваджено спеціальну норму про доведення до банкрутства такого суб'єкта, як банківська установа.

У роботах таких авторів, як І.Н. Бенедисюк, Н.О. Гуторова та О.О. Дудоров, віднайдено свою наукову розробку проблематики злочинів, пов'язаних із банкрутством. Незважаючи на значну кількість робіт, деякі питання залишаються дискусійними.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану кримінально-правової регламентації доведення до банкрутства.

Результати дослідження. Так, А.М. Ришелюк звертає увагу на те, що сам факт банкрутства може бути наслідком прорахунків у підприємницькій діяльності або об'єктивних причин (несприятливої економічної ситуації), що свідчить про невдачу в господарській сфері та не має бути предметом кримінально-правових відносин. [11]. Водночас у сучасних західних країнах банкрутство зазвичай розглядається як винне вчинення боржником кримінально-караного діяння, що завдає шкоди кредиторам, тобто банкрутство тлумачиться як кримінально-правовий аспект більш широкого поняття неплатоспроможності. Інакше кажучи, банкрутство – це кримінально-правова сторона неплатоспроможності [4, с. 594].

Стаття 219 ККУ встановлює відповідальність за доведення до банкрутства, тобто за умисне з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості чи в інтересах третіх осіб вчинення власником або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору [7, с. 335]. З економічної точки зору доведення до банкрутства характеризується фінансовим становищем боржника, за якого підприємство не мало ознак неплатоспроможності напередодні виконання укладених угод або здійснення інших дій, які відповідно до ККУ кваліфікуються як умисні дії, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності (п. 9 Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджених Наказом Міністерства економіки України від 17 січня 2001 р. № 10).

У порівняльно-правовому аспекті інтерес становлять підходи законодавства деяких зарубіжних країн до встановлення кримінальної відповідальності за умисні дії, які викликають стійку фінансову неплатоспроможність суб'єкта господарської діяльності. Наприклад, у ст. 260 Кримінального кодексу Іспанії передбачається відповідальність за оголошення себе банкрутом чи неспроможним, зупинення платежів за умови, що стан економічної кризи або неплатоспроможність були умисно викликані чи посилені боржником або особою, яка діє від його імені. Кримінальне переслідування за цією нормою здійснюється незалежно від тривалості й закінчення цивільного процесу в справі про неплатоспроможність боржника.

Частина 2 § 283 Кримінального кодексу Федеративної Республіки Німеччина передбачає відповідальність для того, хто шляхом вчинення дій, що грубо суперечать вимогам належної господарської практики, погіршує своє майнове становище або приховує свої справжні господарські взаємовідносини.

У ст. 168 Кримінального кодексу Китайської Народної Республіки криміналізоване доведення до банкрутства державних компаній, підприємств чи державних невиробничих



одиниць, вчинене працівниками цих підприємств унаслідок повної безвідповідальності або зловживання службовим становищем, що призвело до заподіяння великої чи особливо великої шкоди інтересам держави [4, с. 606].

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 219 ККУ, варто вважати встановлений порядок зайняття господарською діяльністю в частині захисту майнових інтересів кредиторів, у тому числі фіскальних органів держави, з приводу задоволення їхніх претензій за рахунок майна боржника – суб'єкта господарської діяльності, а також передбачену законодавством процедуру відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [4, с. 620]. У зазначеному аспекті відносини неплатоспроможності включають у себе такі взаємопов'язані складові: 1) відносини щодо запобігання неплатоспроможності й банкрутству; 2) відносини щодо ініціювання провадження в справі про банкрутство; 3) відносини, що складаються в період провадження в справі про банкрутство. Вважаємо, що в злочині, передбаченому ст. 219 ККУ, зазнають шкоди не лише інтереси суб'єктів приватного права, а й інтереси держави. Із цього постає, що до об'єкта злочину також варто віднести таку публічну складову, як фінансові відносини.

Розглядаючи диспозицію ст. 219 ККУ, можна помітити, що діяння як ознака об'єктивної сторони виражається у формі умисних дій, які призвели до стійкої фінансової неспроможності. Однак, на нашу думку, доведення до фінансової неспроможності можливе не тільки шляхом вчинення активних дій. Так, директор підприємства може умисно вживати зусиль щодо невиконання умов господарського договору, унаслідок чого може виникнути стійка фінансова неспроможність суб'єкта господарювання. Тобто суспільно небезпечні наслідки можуть спричинятися також через бездіяльність суб'єкта. Вважаємо, що діяння під час доведення до банкрутства може вчинюватись у формі як дії, так і бездіяльності, тому відповідні положення мають бути закріплені в диспозиції ст. 219 ККУ.

Діями, що викликають фактичну й заплановану самоліквідацію суб'єкта господарювання, можна вважати такі: укладення угод, які за своїм характером є явно не вигідними та збитковими, тобто таких, що завідомо передбачають менший прибуток порівняно з витратами; укладення очевидно несприятливих угод, за якими зобов'язання боржника заздалегідь мають характер сумнівного боргу, тобто щодо дебіторської заборгованості немає впевненості в тому, що її буде погашено боржником; отримання великих партій товарів, за які підприємство завідомо не здатне розрахуватись; отримання кредитів під занадто високі відсотки тощо. У вітчизняному законодавстві приблизний перелік дій, що призводять до стійкої фінансової неспроможності, не передбачається, тоді як схожа норма Кримінального кодексу Естонії наводить приблизний перелік дій, що складають об'єктивну сторону цього складу злочину (знищення, пошкодження, невмотивоване дарування або відступлення майна, розміщення майна за кордоном, прийняття на себе необґрунтованих зобов'язань, надання переваги одному з кредиторів за умови усвідомлення боржником тієї обставини, що внаслідок існуючих чи очікуваних економічних труднощів його діяння можуть завдати шкоди інтересам кредиторів).

Вважаємо за доцільне сформулювати приблизний перелік дій, які утворюють об'єктивну сторону доведення до банкрутства, на рівні відповідної постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, оскільки це значною мірою полегшить діяльність правозастосовних органів щодо встановлення об'єктивної сторони доведення до банкрутства. Як аргумент на користь того, що формулювання такого приблизного переліку, який виступатиме орієнтиром для судової практики, можливе, варто згадати п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» від 8 жовтня 2004 р. № 15, у якому розтлумачено зміст ст. 212 ККУ та сформульовано невичерпний перелік способів ухилення від сплати податків. Формулювання аналогічного орієнтовного переліку умисних дій, що призводять до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарювання, на рівні постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вважаємо доцільним.



Одну зі схем умисного чи штучного банкрутства за сучасних умов можна виразити в аспекті певних етапів. Суб'єкт господарювання (майбутній банкрут) укладає з пов'язаним суб'єктом завідомо невігідну з економічної точки зору угоду або таку, що передбачає значні неустойки, яку в майбутньому не виконує. Після укладення зазначених угод відбувається відчуження основної маси належного підприємству ліквідного майна та ініціація провадження в справі про банкрутство.

Інший спосіб доведення до банкрутства полягає в створенні штучного спору між майбутнім банкрутом і пов'язаним суб'єктом. Господарський договір, який між ними укладається, не має ознак завідомо економічно невігідного, однак майбутній банкрут умисно його не виконує. Кредитор за договором звертається до господарського суду зі спором щодо невиконання боржником договору. Боржник визнає позов, тобто фактично правовий спір відсутній. За рішенням суду, яке набрало законної сили, майно боржника на законних підставах переходить до іншого суб'єкта.

Доведення до банкрутства також може виступати способом ліквідації свого податкового зобов'язання та як наслідок – обману держави. Сучасна практика свідчить, що неплатоспроможні підприємства – це нерідко лише форма оптимізації фінансових потоків шляхом використання інших суб'єктів господарювання. Одна з таких схем полягає в створенні на базі підприємства боржника перед бюджетом нового суб'єкта господарювання, якому передаються ліквідне майно, дебіторська заборгованість і трудові ресурси. Старе підприємство, на балансі якого залишається основна сума податкової заборгованості, виявляється не здатним її погасити та оголошується банкрутом [12]. Подібний спосіб порушення майнових інтересів кредиторів і держави має місце в практиці не лише України, а й інших держав. Так, § 1 ст. 301 Кримінального кодексу Польщі передбачає покарання боржника декількох кредиторів, який унеможливило або обмежує виплату належних їм сум шляхом створення всупереч правовим приписам нового суб'єкта господарювання й передачі йому складових частин свого майна. Водночас кримінальну відповідальність встановлено також для боржника декількох кредиторів, який доводить себе до банкрутства чи неплатоспроможності (§ 2 ст. 301 Кримінального кодексу Польщі).

З огляду на тісний зв'язок кримінально караного банкрутства з господарським правом і процесом у теорії виник спір про необхідність визнання банкрутом суб'єкта господарювання господарським судом як передумови для притягнення особи до відповідальності за ст. 219 ККУ. У Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» банкрутство розглядається як визнана господарським судом нездатність боржника задовольнити визнані судом вимоги кредиторів; тобто це юридичний факт, який встановлюється в особливій процесуальній формі [5]. Водночас у цілях притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 219 ККУ під банкрутством розуміється стійка фінансова неспроможність незалежно від постанови господарського суду про визнання боржника банкрутом. Тобто якщо робити прив'язку до постанови господарського суду під час вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності, то діяння саме по собі, без винесення вказаної постанови, вважалось б незлочинним. За такої позиції постанова господарського суду має ретроспективну силу у визначенні ознак аналізованого складу злочину.

Таким чином, висловлено дві протилежні позиції. Відповідно до першої до кримінальної відповідальності суб'єкта може бути притягнуто лише після ухвалення постанови про банкрутство. Друга позиція спирається на те, що наявність або відсутність рішення господарського суду не вирішує питання про кримінальну відповідальність за ст. 219 ККУ та не має преюдиційного характеру. Ця позиція пояснюється тим, що для застосування норми ККУ достатня наявність умисного діяння, яке призвело до виникнення суми безспірних вимог на суму, встановлену законодавством. Рішення господарського суду матиме значення для вирішення економічних питань, пов'язаних із банкрутством. Як зазначає І.Н. Бенедисюк, відновлення платоспроможності підприємства в порядку судової процедури не може свідчити про відсутність стійкої фінансової неспроможності, а отже, і про відсутність складу злочину «доведення до банкрутства» [2]. На нашу думку, друга позиція є більш обґрунтованою та має застосовуватись у правозастосовній практиці.



Аналізоване діяння є злочином із матеріальним складом та визнається закінченим із моменту настання суспільно небезпечних наслідків, які наведено в диспозиції ст. 219 ККУ. При цьому стійка фінансова неспроможність є основним наслідком, а велика матеріальна шкода – похідним, проте для кваліфікації цього злочину необхідна наявність обох наслідків.

Диспозиція ст. 219 ККУ передбачає таку складову, як стійка фінансова неспроможність суб'єкта господарської діяльності, що передує заподіяння великої матеріальної шкоди державі чи кредитору. Зазначене формулювання вказує на те, що це не будь-яка неплатоспроможність боржника. У юридичній літературі висловлено позицію, яка полягає в тому, що стійка фінансова неспроможність передбачає нездатність суб'єкта господарської діяльності відновити свою платоспроможність протягом визначеного законом періоду після настання строку виконання грошових зобов'язань, і цього фінансового становища достатньо для порушення справи про банкрутство [6, с. 195]. У ч. 3 ст. 10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» встановлено, що провадження в справі про банкрутство може бути порушене, якщо безспірні вимоги кредитора чи кредиторів до боржника сукупно становлять не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом 3 місяців після настання строку для погашення. На нашу думку, саме цей розмір заборгованості має бути визначено таким, що свідчить про стійку фінансову неспроможність.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 219 ККУ, може бути особа, яка досягла 16-річного віку та є громадянином – засновником чи учасником суб'єкта господарської діяльності або його службовою особою. Із цього постає, що не є суб'єктом фізична особа – підприємець, яка діє без створення юридичної особи. У період з 1 вересня 2001 р. до набрання законної сили Законом України від 15 квітня 2008 р. лише службова особа суб'єкта господарської діяльності або його власник може визнаватися суб'єктом цього злочину [9, с. 339].

Висновки. Таким чином, з наведеного можна зробити певні узагальнення. По-перше, доцільним є внесення змін до диспозиції ст. 219 ККУ. З наведеного було встановлено, що об'єктивну сторону складу злочину може складати не лише дія, а й бездіяльність. По-друге, для забезпечення одноманітності практики вважаємо за необхідне запровадити надання Пленумом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ роз'яснення, у якому наводитиметься перелік діянь, що утворюють об'єктивну сторону ст. 219 ККУ. По-третє, винесення господарським судом рішення в справі про банкрутство не є передумовою для притягнення особи до відповідальності за ст. 219 ККУ та не носить преюдиційного характеру під час вирішення питання про наявність у діях особи складу злочину.

Список використаних джерел:

1. Андрушко П.П. Кримінальна відповідальність за порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів (коментар до ст. 148-8 Кримінального кодексу України) / П.П. Андрушко // Юридичний вісник України. – 2001. – № 14.
2. Бенедисюк І.Н. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства / І.Н. Бенедисюк // Вісник податкової служби України. – 2000. – № 19. – С. 57.
3. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : [монографія] / Н.О. Гуторова. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – 384 с.
4. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : [монографія] / О.О. Дудоров. – К. : Юридична практика, 2003. – 924 с.
5. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
6. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] / за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер ; Х. : Право, 2001. – 544 с.
7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., доп. – Х. : Право, 2013–. – Т. 2. – 2013. – 664 с.



8. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : затверджені Наказом Міністерства економіки України від 17 січня 2001 р. № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0331-13>.

9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. Д.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон ; А.С.К., 2001. – 1104 с.

10. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/va003700-03>.

11. Ришелюк А.М. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А.М. Ришелюк. – К. : Каннон ; А.С.К., 2001. – 680 с. ; Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика / О.О. Дудоров. – К. : Юридична практика, 2000. – 750 с. ; Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Ін Юре, 2003. – 646 с.

12. Схемы уклонения от налогообложения, известные ГНАУ. Дубль 2 // Бизнес. – 1999. – № 36.

13. Тимербулатов А.Х. Защита прав кредиторов в уголовном законодательстве Австрии, ФРГ и Швейцарии / А.Х. Тимербулатов // Государство и право. – 1994. – № 3. – С. 95–100.

